

Warszawa, 18.07.2022

Dr hab. Marcin Zajenkowski, prof. ucz.

Wydział Psychologii

Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej Eweliny Sitko p.t. „Wybrane psychologiczne uwarunkowania stylów podejmowania decyzji u osób we wczesnej dorosłości”

W pracy doktorskiej, p. Ewelina Sitko podejmuje zagadnienie stylów podejmowania decyzji. Doktorantka zwraca uwagę na to, że procesy decyzyjne towarzyszą człowiekowi stale w życiu codziennym. Jednakże ludzie różnią się tym, w jaki sposób podejmują decyzje i ten aspekt stanowi obszar badania p. Sitko. Doktorantka przygląda się kilku zmiennym, które mogą warunkować styl podejmowania decyzji. W szczególności interesują ją pewne cechy temperamentu (głównie impulsywność), emocje a także inne różnice indywidualne związane z funkcjonowaniem poznawczym (style poznawcze, style myślenia) oraz w wymagających sytuacjach (style radzenia sobie ze stresem).

Praca doktorska mgr Sitko stanowi monografię, na którą składa się pięć rozdziałów. Pierwsze dwa rozdziały to przegląd różnych koncepcji związanych z podejmowaniem decyzji oraz innych konstruktów ważnych z perspektywy rozprawy: temperamentu, emocji, stylów poznawczych, stylów myślenia i stylów radzenia sobie ze stresem. Część teoretyczna kończy się rozdziałem prezentującym badania własne, w tym model teoretyczny, pytania badawcze i hipotezy. Część empiryczna składa się z dwóch badań. W pierwszym ($N = 280$), Doktorantka dokonała adaptacji głównego narzędzia mierzącego style podejmowania decyzji, w drugim ($N = 280$), testowała hipotezy wyprowadzone z teorii. Oba badania przeprowadzone były zdalnie

i zawierały kilka kwestionariuszy, które wypełniały osoby badane. Badania miały charakter korelacyjny.

Wstęp teoretyczny uważam za najsolidniejszy element pracy. Autorka dokonuje przeglądu literatury w bardzo uporządkowany sposób. Najpierw otrzymujemy informacje o koncepcjach podejmowania decyzji. Badaczka zwraca uwagę, że zanim psychologia zaczęła systematycznie badać podejmowanie decyzji, temat ten interesował naukowców z innych dyscyplin, takich jak filozofia, matematyka i statystyka, ekonomia, czy neuronauka. We wstępie zostały skrótowo przedstawione różne koncepcje w tych obszarach. Następnie, Doktorantka przechodzi do ujęć psychologicznych. Zauważa, że psychologia wprowadziła nową jakość w badania nad podejmowaniem decyzji, ponieważ zwróciła uwagę na szereg czynników, które mogą być niekoniecznie racjonalne, np. emocje, czy impulsywność. Pomimo, że we wstępie znajdują się klasyczne teorie (m.in. teoria perspektywy), Doktorantka bardziej skupia się na dwóch koncepcjach. Po pierwsze, ważny dla jej pracy jest model nasycony emocjami autorstwa Jennifer Lerner i współpracowników. Model ten zakłada, że na decyzję wpływa szereg czynników, takich jak zmienne poboczne (np. pogoda) oraz wiele czynników psychologicznych, w tym cechy decydenta, właściwości opcji wyboru (prawdopodobieństwa), aktualne emocje, czy też świadoma lub nieświadoma ocena sytuacji. Ten model stanowi ramę teoretyczną przeprowadzonych w rozprawie badań. Po drugie, Doktorantka przygląda się stylom podejmowania decyzji. Koncepcji stylów zaproponowano w psychologii wiele, jednakże Autorka skupia się na teorii Scott i Bruce'a, która integruje wiele innych ujęć. W koncepcji tej, styl podejmowania decyzji definiowany jest jako nawykowy wzorzec towarzyszący podejmowaniu decyzji lub sposób postrzegania i reagowania na zadania decyzyjne. Scott i Bruce wyróżnili pięć stylów: racjonalny, intuicyjny, zależny, unikający i spontaniczny. Na podstawie badań, pierwsze dwa uznali za adaptacyjne, natomiast pozostałe za nieadaptacyjne. W dalszej części, Doktorantka przedstawia różne

koncepcje pozostałych konstruktów istotnych z punktu widzenia rozprawy. Wreszcie, w rozdziale trzecim dokonuje syntezy wszystkich zmiennych, odnosząc je do wspomnianego modelu Lerner.

Jak już wspomniałem, wstęp teoretyczny jest bardzo dobrze napisany, starannym językiem a poszczególne rozdziały i punkty gładko przenoszą czytelnika przez kolejne zagadnienia. Dużym plusem pracy jest osadzenie badań w modelu teoretycznym, który pozwala na testowanie konkretnych hipotez. Pewien niedosyt pozostawiać może zbyt krótki opis kluczowych zmiennych, podczas gdy inne zagadnienia, nieistotne z perspektywy tej pracy, omawiane są zbyt szczegółowo. Przykładowo, Doktorantka opisuje historię każdej zmiennej (np. temperemantu) a np. głównej zmiennej – stylom podejmowania decyzji – poświęca 1.5 strony. Więcej informacji o kluczowych zmiennych (np. wyników badań na jej temat) pozwoliłoby lepiej zrozumieć wyniki i hipotezy. Zabrakło mi również nieco pogłębionej refleksji np. nad tym czym różnią się zaprezentowane w pracy style poznawcze od np. tzw. *dual processes*, które wyróżniają styl refleksyjny i intuicyjny. W części związanej z emocjami, zabrakło mi odniesień do najnowszych badań, wskazujących, na to, że emocje wiążą się z komponentą motywacyjną (dążeńiową i unikową) i pracami np. E. Harmon-Jonesa. Wyniki jego analiz są również krytyczne wobec narzędzia PANAS. Jak wskazuje Harmon-Jones, autorzy PANASu chcieli zmaksymalizować ortogonalność czynników (PA i NA), stąd w PA nie ma właściwie itemów związanych z pozytywnymi odczuciami a bardziej z motywacją dążeńiową. Te badania mogą rzucić nieco światła na uzyskane przez Doktorantkę wyniki, np. w Tabeli 17 – PA korelowało ujemnie ze stylem racjonalnym.

W porównaniu do wstępu teoretycznego, część empiryczna prezentuje się znacznie słabiej. Pierwsze prezentowane badanie dotyczyło adaptacji kwestionariusza do badania stylów poznawczych do warunków polskich. Jest tu również pewna niejasność czy rzeczywiście adaptacja i badanie właściwe przeprowadzone były na dwóch niezależnych

próbach (gdyby tak nie było, byłby to poważny błąd). Myląca jest bowiem liczebność, która jest identyczna w obu próbach ($N = 280$) a ponieważ w badaniu pierwszym nie ma szczegółów na temat osób badanych, trudno je porównać. Lektura dalszej części pracy skłania jednak do uznania, że mamy do czynienia z dwoma niezależnymi próbami.

W badaniu 1 Doktorantka podjęła wiele decyzji, które moim zdaniem są błędne lub niewystarczająco uzasadnione. Na przykład, w narzędziu podlegającym adaptacji Doktorantka dodała po jednym itemie na skalę, by następnie, w drodze analiz, usunąć po jednym itemie. Przyznam, że jest to decyzja niezrozumiała, co więcej, w ten sposób nie da się porównać wersji polskiej z wersjami z innych krajów. Dalej, jako główną analizę Doktorantka wybrała EFA, co również jest decyzją zupełnie niezrozumiałą – wszak chciała sprawdzić czy struktura narzędzia się odtwarza. W tym przypadku należało zastosować CFA. Dobrze by było, aby w trakcie obrony Doktorantka: wytłumaczyła dlaczego dodała itemy do skali oraz przedstawiła wyniki CFA.

Wreszcie, w badaniu 1 Doktorantka wybrała wiele narzędzi do badania trafności kwestionariusza, co ciekawe kilka z nich użytych zostało również w badaniu 2. Nie jest to błąd oczywiście, ale skłania do refleksji czym różni się badanie trafności od zwykłego badania. Inna sprawa, Autorka bez większego uzasadnienia przyjęła, że uwzględni osoby, które wypełniły 80% ankiety a braki danych zastąpi medianą. Skąd taka decyzja?

Badanie 2 jest nieco lepiej zaprezentowane, znajduje się w nim dużo szczegółów na temat próby i narzędzi. Jednakże i tu nie zabrakło rozwiązań, które wydają się być kontrowersyjne. Po pierwsze, Doktorantka zaczyna od porównań międzypłciowych, korelacji z wiekiem itp. Jakże jest uzasadnienie takich decyzji? Czy płeć, wiek i inne zmienne demograficzne mogą mieć znaczenie dla stylów podejmowania decyzji? Zdaję sobie sprawę, że tak robi wielu badaczy, ale jednak nasze decyzje badawcze i analityczne powinny być uzasadnione. Analizy powinny być zakotwiczone w teorii. Następnie Doktorantka przechodzi

do analiz właściwych, czyli przede wszystkim korelacji pomiędzy stylami podejmowania decyzji a temperamentem, stylem poznawczym, stylami myślenia, stylami radzenia sobie ze stresem. Prezentacja i opis tych wyników jest spójny i poprawny.

Największy problem w badaniu 2 pojawia się na stronie 104, kiedy Doktorantka przedstawia plan analiz regresji. Doktorantka w kolejnych krokach uwzględnia wszystkie zmienne, które badała, począwszy od zmiennych demograficznych, skończywszy na stylach radzenia sobie ze stresem. To jest przykład tego jak nie powinny wyglądać analizy. Włączenie do modelu 25 zmiennych przynosi zupełnie absurdalne wyniki. Podejrzewam, że zmienne samoopisowe korelowały ze sobą znacząco, w ten sposób wyłączenie wspólnej wariancji w regresji sprawia, że mogą wyjść przedziwne wyniki. Regresja powinna być zawsze analizowana w kontekście teorii i tylko te zmienne, które są ważne, powinny być uwzględnione. Pominę zatem te wyniki, ponieważ, moim zdaniem nie da się ich interpretować. Zamiast tych analiz regresji Doktorantka mogłaby w suplemencie zamieścić korelacje wszystkich zmiennych ze sobą. Wtedy dawałoby to więcej informacji o tym jak prezentuje się dana zmienna na tle innych.

Ostatnia grupa wyników dotyczy mediacji. O ile te ostatnie również powinny być prowadzone w kontekście teorii, tutaj Doktorantka robi to dobrze. Konkretnie przewidywania wyprowadzone są z modelu teoretycznego zaproponowanego wcześniej. Można oczywiście mieć wątpliwości na ile ta przyczynowość naprawdę zachodzi, ale odwołanie do modelu Lerner, na pewno wzmacnia te analizy. Doktorantka jednakże łączy różne style podejmowania decyzji w dwa: adaptacyjny i nieadaptacyjny. Mam wątpliwości czy styl racjonalny i intuicyjny da się tak prosto połączyć. Być może lepiej byłoby skupić się na wybranych stylach?

Szkoda, że Doktorantka nie wyszła poza zmienne samoopisowe. Interesującym byłoby sprawdzenie jak ludzie o określonych stylach podejmowania decyzji, rzeczywiście podejmują

decyzje w codziennym życiu. Można by ich o to zapytać w trakcie ankiety, o sytuacje z życia codziennego. Można by również zaprojektować eksperyment, w którym badani musieliby podejmować decyzje. Jestem ciekaw czy Doktorantka myślała o takich badaniach. Z pewnością takie badania wzbogaciłyby wyniki, a można je również przeprowadzić zdalnie.

Dyskusja wyników, podobnie jak wstęp, jest również dobrze napisana, Doktorantka odnosi się do hipotez, a następnie pogłębia interpretację otrzymanych wyników. Odnosi również uzyskane przez siebie wyniki do praktyki psychologicznych i jest świadoma ograniczeń swoich badań.

Podsumowanie

Ogólnie, rozprawę doktorską p. E. Sitko można ocenić pozytywnie. Doktorantka wykazuje zdolność myślenia w kontekście teorii psychologicznych, pisze dobrze, potrafi osadzić badania w rozważaniach teoretycznych i zinterpretować wyniki badań. Jak wspomniałem, część empiryczna ma sporo niedociągnięć, ale dotyczą one analizy danych i prezentacji wyników, natomiast nie odnoszą się do błędów w samych badaniach, które były poprawne. Wydaje mi się, że zebrany materiał dowodowy, przy odpowiednich poprawkach, pozwala na dobre publikacje. Wnioskuje zatem by dopuścić mgr Ewelinę Sitko do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Podpisany elektronicznie przez
Marcin Zygmunt Zajenkowski
19.07.2022
18:42:39 +02'00'

Warszawa, 27.02.2023

Prof. dr hab. Marcin Zajenkowski

Wydział Psychologii

Uniwersytet Warszawski

**Opinia na temat poprawionej rozprawy doktorskiej Eweliny Sitko p.t. „Wybrane
psychologiczne uwarunkowania stylów podejmowania decyzji u osób we wczesnej
dorosłości”**

Podtrzymuję poprzednią wersję mojej recenzji.

Marcin Zajenkowski

